

1810

voor het Ministerie van
Koloniën, namens der schrijver

PAMOR-WAPENS

DOOR

— Dr. I. GRONEMAN. —

D 23

Semarang-Drukkerij & Boekhandel
H. A. BENJAMINS,
1910.

9760

1810

D23

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK LEIDEN

03416224

PAMOR-WAPENS

DOOR

—≡ Dr. I. GRONEMAN. ≡—

9760

Samarang-Drukkerij & Bookhandel
H. A. BENJAMINS,
1910.

9029/63

PAMOR-WAPENS

DOOR

Dr. I. GRONEMAN.

Mijn verhandeling over 't *Edelwapen van den Javaan* — in de duitsche vertaling: *der Kris der Javaner* — is nu, ruim 5 jaren nadat ik die schreef en naar Leiden zond, in *Band XIX* van 't *Internationales Archiv für Ethnographie* afgedrukt met de onberispelijk gereproduceerde lichtbeelden en tekstfiguren, en daarvoor ben ik zoowel aan den nieuwen directeur van dat tweemaandelijksche tijdschrift, professor Dr. **A. W. Nieuwenhuis**, als aan zijn echtgenoot, baronesse **Von Uexküll**, die den ganschen tekst in 't belang der Wetenschap in keurig duitsch vertaalde, grooten dank schuldig.

Wat er van de *pamor*-smeedkunst worden moet, wanneer ik niet meer leven zal, is een vraag, die ik reeds meermalen gesteld heb, maar nog niet kunnen beantwoorden.

't Is nu al bijna 8 jaren geleden, dat ik die kunst begon te bestudeeren en te trachten haar uit haar verval op te beuren, en door kleinere opstellen in dagbladen en tijdschriften, even als nu door deze uitvoerige beschrijving, meer algemeen bekend te maken.

Sedert ik dit werk schreef is de, ten minste hier in *Jogjakarta* herlevende, kunst belangrijk vooruitgegaan, vooral ook door de waardeering van en den steun aan mijn pogen verleend door de verlichte en vooroordeelvrije prinszen van 't vorstenhuis *Pakoe Alam*. Ik heb daarom de *zuivere nikkel*-plaatjes, die ik, door tusschenkomst van mijn vriend, den *K. und K. Regierungsrat Franz Heger* in Weenen, van den *Kommerziënrat A. Krupp* in *Nieder-Oesterreich* mocht ontvangen, ter vervanging van 't als *pamor* veel minderwaardige meteorijzer, bij testament vóór mijn 78ste levensjaar vermaakt aan *pa-*

ngéran adipati arja praboe Soerjā di Lāgā, hoofd van 't Pakoealamsche vorstenhuis, wiens eerste abdi, de *empoe ngabéhi* Kārjā di Krāmā, de wapensmid is, die mij met toenemenden ijver heeft bijgestaan.

Van tijd tot tijd schreef ik een opstel er over in een tijdschrift of een dagblad, vooral in de *Locomotief*, en met zoo goed gevolg, dat het ons in de laatste 2 jaren nooit aan aanvragen om een mooien pamor-keris of lanspunt ontbroken heeft en de *empoe* met zijn 3 of 4 helpers volop werk had.

En nu hoop ik wederom daarop, wanneer mijn verhandeling in 't *Internationales Archiv* bekend of althans door kunstlievende verzamelaars gelezen wordt.

Men weet dat ik mij gaarne — en natuurlijk kosteloos, want ik ben geen koopman — belast met het doen uitvoeren van zulke aanvragen, maar wie zal mij als zoodanig vervangen na mijn dood?

De prins zelf of zijn oom, *pangéran arja* Nātā di Rādja? Die hebben andere verplichtingen te vervullen. En wie zou, zonder hen persoonlijk van nabij te kennen, hun om zulk een dienst durven vragen?

Een koopvrouw of koopman misschien? O ja, er zijn er wel, die zoo iets aandurven, mits ze zelf liefst zooveel of meer er aan verdienen als de smid met al zijn helpers voor hun gezamenlijken arbeid. En dat noemt men dan bevordering van javaansche kunstnijverheid! Feitelijk is 't het uitbuiten daarvan onder een mooie leus, want wanneer zoo iemand zulk een wapen van tusschen de 40 en 50 gulden voor f 60 tot 70 en meer verkoopt, dan voert hij den kostprijs bovenmatig hoog op, en doet hij al 't voordeel verloren gaan, dat wij door 't gebruik van 't zuivere Krupp-nikkel als pamor in 't belang van den Javaan gewonnen hebben.

Immers 't meteorijzer, dat door de smeden van den kraton te Soerākartā in den vorm van kleine plaatjes van $\pm$ 30 gram als 't z. g. echte „pamor Parambanan”, voor 1 tot 4 rijksdaalders per stuk, verkocht wordt, dankt zijn waarde aan 't nikkel, waarvan 't nog geen

volle 5 procent bevat, en dat is zoo weinig, dat onze *ẽmpoe* daarvan voor één *kẽris* met een rijk pamor-motief 4 plaatjes verbruikt, terwijl hij daarvoor met *minder dan de helft* van zulk een plaatje *Krupp*-nikkel volstaan kan. Nu krijgt hij die nog kosteloos van mij, maar ook indien hij die later koopen moest, dan zou de handelswaarde er van niet meer dan een kwart gulden bedragen. De 100 plaatjes, die ik in 't vorige jaar weder uit Weenen ontving, waren verpakt in een postpakket, waarop als waarde 48 francs vermeld stonden. Dat zou dus voor één mooien *kẽris* 8 à 10 cents zijn, tegen *f* 10 tot *f* 40 of gemiddeld *f* 25 aan pamor *Parambanan*!

Maar . . . , dāt pamor is in de laatste helft van de 18de eeuw onder *Parambanan* uit den hemel gevallen en *dus* door de oude *Hindoe*-goden aan de moehammedaansche vorsten, de belijders van 't: „er is geen god dan *Allah*“, toegeworpen! Er zijn nog Javanen, zelfs onder de hoogst geborenen, die daaraan hechten, en dat bijgeloof moet overwonnen worden, als men 't zuivere nikkel algemeen ingang wil doen vinden.

Trouwens, 't blok meteoortijzer, dat nu nog in den Soerakarta'schen kraton overgebleven is, zal misschien geen kwart eeuw meer duren, en dan moet men wel wat anders er voor in de plaats stellen.

En dat gebeurt al sedert lang ten behoeve van hen, voor wie dat pamor *Parambanan* veel te duur is. Sommige smeden gebruiken zelf reeds verschillende *minderwaardige* surrogaten in de plaats van 't dure pamor van *Soerakartā*. Waarom zouden ze dan niet nog liever 't *meerwaardige* en veel goedkoopere nikkel gebruiken, wanneer ze 't maar eerst leeren kennen? 't Is maar een kwestie van tijd.

Tot nu toe is echter de Pakoealaman'sche *ẽmpoe* de eenige, die met mijn *Krupp*-nikkel werkt. Met een ander, een z. g. *ẽmpoe priman*, in mijn verhandeling genoemd, gelukte 't mij in 't begin ook, maar toen heeft een der machtigste kraton-prinsen dien man in beslag genomen en aan mijn invloed onttrokken, misschien wel uit vrees dat wij mooiere pamor-kerissen zouden vervaardigen dan de Sultan

zelf bezit. Die vrees immers is eenmaal tegenover den resident *Couperus* geuit geworden!

Hoe zal men nu ook andere *ẽmpoe*'s er toe brengen mijn nikkel te gebruiken? En andere hooge en veel vermogende Javanen en Soendaneezen, zooals de regenten der Goevernementslanden, daarvoor winnen?

Ik vertrouw dat dit zeker gelukken zal, indien de *Regeering* dat wil, en herhaaldelijk, zonder bepaalde *prẽntah*'s uitte vaardigen, van haar hooge belangstelling in de herlevende *pamor*-smeedkunst blijk wil geven.

Er zijn wel gewestelijke en plaatselijke bestuurshoofden, die daarvoor, zooals vroeger de resident *Couperus*, uit eigen beweging wat over hebben, maar er zijn er ook, en misschien veel meer, die niets er voor voelen en niets er voor zullen doen, zoolang niet een zachte wenk van uit Batavia of Buitenzorg hen daartoe aanspoort.

„Och!” — beweren sommigen — „dat geeft immers toch niets, dan hoogstens eenige meerdere verdienste voor den smid, en zoo zijn er nog geen 10 op de 30 millioen Javanen!”

Dit is echter minder juist.

De *ẽmpoe*, die voor mij werkt, arbeidt met 3, soms met 4, helpers, en leeft van dien arbeid met zijn gezin en dat van zijn overleden oudsten zoon en die van nog 2 zoons en 1 of 2 neven. Dus met 15 of meer mede-eters. En dat is niet alles. Er zijn nog de houtsnijders, de *pẽngoekir*, die de *oekiran*'s snijdt, de *kẽris*-grepen. Een kunst op zich zelf! En de vervaardigers van de *wrãngkã*'s, de houten scheeden, in 3 hoofdvormen, *gajaman*, *tanggal* en *branggah*. En de leveranciers van de kostbare houtsoorten, waaruit die *oekiran*'s en *wrãngkã*'s gewrocht worden.

En dan de *kẽmasan*, de goudsmid, die de *mẽndaq*, 't onmisbare ringetje, en de *sẽloet*, de zeldzamere omkleeding van de bolvormige *oekiran*-basis, smeedt, en de *pẽndoq* of overscheede met haar kunstvol gedreven *sloroq*. En ook die menschen hebben vrouwen en kin-

deren en soms nog andere bloed-of aanverwanten en enkele bedienden, die er van moeten mee-eten en zich kleeden en leven.

En als we dan nog aan de kolenbranders denken, die 't *djati*-houtschool leveren, en andere kooplieden, die 't staal en 't ijzer en alle andere benoodigdheden, en ook nu en dan een of ander gereedschap bezorgen, dan wordt het aantal gerechtigden, die met een enkelen *empoe* medeleven, belangrijk veel grooter.

't Is waar, dat er nu op 't geheele eiland Java, dat 30 millioen inlanders voedt, nog geen 12 werkelijk kunstvaardige *empoe*'s zijn — de weinige minderwaardigen in de goevernementslanden niet meegeteld. Maar dat aantal kan veel grooter worden, wanneer de kunst overal herleeft en alle, of de meeste, regenten en andere, niet te min bezoldigde, ambtenaren en welvarende Javanen weder voor zich zelf, voor hun zoons en hun schoonzons, echte *pamor kerissen* laten smeden, fraaier en veel minder duur dan die vóór mijn bemoeienis met dezen werkelijk edelen tak van javaansche kunstnijverheid kostten.

Voor al wanneer die Javanen de hooge waarde van die kunst goed leeren kennen, en begrijpen dat ook de Regeering die weet te waardeeren.

Naar mijn meening lag de bevordering van deze kunst even goed op den weg van de Vereeniging „Oost en West” te *Batavia* als die van de *Japara*'sche houtsnijkunst, en daarom heb ik die Vereeniging nu en dan van mijn streven op de hoogte gehouden, zonder gevolg evenwel. Zij heeft mij nog geen enkel blijk van instemming doen toekomen. De Vereeniging „Oost en West” in *den Haag* daarentegen wel, en haar, en vooral haar prezidente, mevrouw **Van Zuijlen Tromp**, ben ik daarvoor zeer dankbaar.

Verlang ik nu te veel, wanneer ik meen op een weinig steun van Regeeringswege te mogen hopen?

Ik zond haar, hier in Indië, 3 overdrukken van mijn werk; één aan den Goeverneur-Generaal, één aan 't departement van Onderwijs enz. en één aan dat van Landbouw, hopend dat *dit* exemplaar eeni-

gen tijd in de leeskamer van 's Lands Plantentuin, vooral ter inzage van wetenschappelijk ontwikkelde bezoekers, neergelegd zal worden. Hoe meer die kunst bekend wordt, des te grooter wordt de kans op waardeering en steun.

Eén overdruk, dien ik eerst bestemd had voor 't rezidentie-archief te *Jogjakartā*, de plaats van waar de weder oplevende bloei der *pamor*-industrie moet uitgaan, heb ik moeten zenden aan een oud-indisch ambtenaar te Parijs, den heer M. Storm van 's Gravesande, die mij verzocht in Frankrijk propaganda er voor te mogen maken en van mij daarvoor gegevens en foto's verlangt.

Een anderen overdruk heb ik gegeven aan de *Kweekschool* voor javaansche onderwijzers hier ter plaatse. Had ik over meer overdrukken kunnen beschikken, dan zou ik ook andere scholen willen bedenken, ondanks mijn treurige ervaring, dat zulke boekgeschenken niet altijd tot hun recht komen. In 1890 zond ik uit Nederland aan de hoofdenschool te *Magelang* en aan andere inlandsche scholen op Java exemplaren van mijn, door de *Koninklijke Akademie* uitgegeven, verhandeling over „de *Gamelan* te *Jogjakartā*.” Toen ik later te *Magelang* er naar vroeg, was 't niet meer te vinden!

Uitgever van 't *Internationales Archiv* is de firma E. J. Brill te Leiden. Mijn verhandeling is opgenomen in 3 van de 6 afleveringen van den 19den jaargang. Zulk een jaargang kost f 12, maar misschien kan men de 3 afleveringen alleen vóór minderen prijs koopen.

Wat de deutsche vertaling in Duitschland en Oostenrijk uitwerken zal moet ik afwachten. Mijn groote steun in Weenen is de K. und K. *Regierungsrat* **Frans Heger**, hoofd van de anthropologische en ethnologische afdeeling van 't K. und K. *Natur-historisches Hof-museum*, maar voor Indië zal de vruchtbaarste steun voor mijn streven van de Regeering moeten komen. 't Geldt niet mijn belang, maar dat van den Javaan.

Jogjakarta, 17 November 1910.

